इत्याबाद ... काकारामशर्म्मणा संगृहीता ॥नीयस्य॥

दशाहाभ्यंतरबालमरणेसूतका पानकनिर्णयव्यवस्थापत्रमिदम्

अपरंच मदनरत्ने राजमार्तंडः विवाहे सर्वमांगल्ये यात्रायां ग्रहगोचरे जन्म राशेः प्रधानत्वं नामराशिं न चिंतयेत् सर्वेषां गुरुचंद्रार्कबलेश्रेष्ठं व्रतादिषु मौंजीबंधविवाहे च प्रतिष्ठायां विशेषतः देशे ग्रामे गृहे युद्धे सेवायां व्यवहारके नामराशेः प्रधानत्वं जन्मराशिं न तः परमि तिवाक्येभ्यः प्रतिष्ठादि षुजन्मराशेः प्रधा नत्वं ननु नामराशेर्विप्रो व्यवस्थापत्रमम पार्श्वे ... समागत्य मदुद्दिष्टं नीय पितिसंबंधि व्रतमिदं नीदत्ता ... एलिपीकृतमिदं मुंगममूलमरणम॥

پنڈت کاکارام مصنف کتاب ہذا

در مطبع دبیر ہند امرتسر باہتمام شیخ کریم بخش مالک مطبع کے چھپی

दवीरहिंदयन्त्रालयमेंपहव्यवस्थाछपी अमृतसर मालकपंजाबलर्व करीमबक्षा॥ सं१९४

दशाहाभ्यंतरे बालमरणे नाम्नि दन्तात्प्राग्मरणे॥
वा नालछेदनानंतरं बालमरणे वा सूतकं पुनः॥
कं नास्ति न वेति विप्रतिपत्तिस्तत्र केचिद्वदंति क
कं नास्ति सूतकं पूर्णमेवास्ति तत्र प्रमाणं वृहन्म
नुवचनं दशाहाभ्यंतरे बाले प्रमीते तस्य बांधवैः
शावाशौचं न कर्त्तव्यं सूत्याशौचं विधीयत इति
एवं नवचनमपि प्रमाणमस्ति यथा जातमृते मृ
तजाते वा सपिंडानां दशाहमिति तत्र केचिद्विलक्ष
णं वदंति मातुः सूतकं पूर्णं पित्रादीनां त्रिरात्रकं
सूतकमिति तत्र प्रमाणं वृहन्मनुवचनं यथा जी
वज्जातो यदि मृतो मृते सूतक एव तु सूतकं सकलं॥
मातुः पित्रादीनां त्रिरात्रकमिति तन्न सम्यक्तु निभा
ति तेषां वाक्यार्थानभिज्ञत्वात् पूर्वोक्तयथा दशा
हाभ्यंतरे बालमरणे बांधवानां पानेकं नास्ति सूत्या
शौचं मातुरेव नान्येषां सपिंडानां सूतकं सकलं॥
मातुरित्यपरं वृहन्मनुवचनस्य मनूनार्थे प्रमाण
त्वात् त्रिरात्रकं तु यथेच्छाचारणस्य बौधायनसर्ववि
कल्पेवत्तत्सूत्रपित्रादिपरं तत्र यथेच्छाचारत्वात्पि
त्रादिपरमिति भावः सूद्धधारणाप्येवमेवानेमधु
द्धविवेकपाठो यथा यदपि त्रिरात्रमाशौचं चहारी
तेनोक्तं जातमृते मृतजाते वा कुलस्य त्रिरात्रमि
ति तदपि यथेच्छाचरणमात्रविषयमेव एवमेव
रत्नाकरः जातमृत इति जन्मानंतरमाश्ववहितका
लमृत इत्यर्थः तदूर्द्धजातमरणे सर्वेषामेव स।
पिंडानां सद्यः शौचमिति हृद्धधररत्नाकरयोर्हस्मि
मतत्वादेव समापि सद्यः शौचमेव प्रमाणमिति।
भावः किंच वृहन्मनुवचनयोः परस्परं विरुद्धत्वा
त् कस्य प्रामाण्यं कस्याप्रामाण्यमित्यत्र विनिगम
नाविरहात् भवेन्मातस्य पूर्णसूतकस्यापि त्राप।
त्रिरेव स्यात् ननु उभयोरेव प्रमाणत्वान्मनुमतस्य
पूर्णसूतकस्य सिद्धिरिति चेन्न मनुवचनयोः पर।

स्यात् । भिन्नविषयकत्वान्न पूर्णे सूतकस्य सिद्धि-
रिति भावः । ननु ऊ दन्तजन्मनुत्पत्ति वचनानां पूर्व-
सूतकमिति चेन्नत्र मया पृच्छ्यते नालच्छेदनात् सू-
तकप्राप्तिर्जन्मकालात्सूतकप्राप्तिर्वा न त्वं पृष्टः
स भवति यावन्नच्छिद्यते नालं तावन्नाप्नोति सूत-
कं छिन्ने नाले ततः पश्चात्सूतकं तु विधीयत इति
जैमिनिवचनविरोधात् अत्रापवादे विचारस्तु ।
स्यकर्तृश्चो नालच्छेदनात्प्रागपरणे सूतकोत्पत्ति-
र्देवनालियावन्नच्छिद्यतेऽनृतिवचनात् पानकर्म-
पि नालिङ्गर्भे यदि विपत्तिः स्यात् दशाहं सूतके
भवेत् जीवजातो यदि प्रेयात्सद्य एव विमृश्यति
इति पारस्करवचनान्नालच्छेदनानन्तरमरणे
सूतकपातकयोर्योगे पातकस्य बलवत्त्वात्
सूतकाभावः । तत्र प्रमाणं सूतके मृतकं चेत्स्यात्सू-
तकेऽप्यथ सूतकं तदाधिकृत्य मृतकं शौचं कुर्या-
न्न सूतकमित्याङ्गिरसवचने [illegible] पिण्डादेन
मृत्येन सूतिनः सूतिः श्रावणो घनीरूपिको [illegible]
मरणोत्पत्तियोगे तु गरीयो मरणं भवेदिति पातकेन
सह शौचं तत्र प्रमाणं बालस्त्वेन दशाहे तु पूर्वव-
त् यदि गच्छति सपिण्ड एव विशुद्धिः स्यात् न प्रेतेनैव
सूतकमित्याहि वाक्यं ननु दशाहमध्ये बालमर-
णे मातुरपि भवन्मते सद्यःशौचं स्यादिति चेन्न मा-
तृसूतकस्य पातकापेक्षया बलीयस्त्वात् तत्र प्रमा-
णं सूतकाद्द्विगुणं शावं शावाद्द्विगुणमार्तवं मा-
र्तवाद्द्विगुणा सूतिस्ततोऽपि शववाहक इत्याङ्गि-
वाक्यं कालान्तरे [illegible] निवृत्ते दशाहे तु पूर्ववत् ।
यदि गच्छति मातुः शुद्धिर्दशाहेन सद्यःशौचं तु
जातिर्लोपमिति [illegible] तोऽपि सद्यःशौचं सूतजाते
कुले जाते मृते पित्राग्ने वपनं कं जननं [illegible] पूर्णाशौ-
चवत् [illegible] स्यान्ते [illegible] पिमहर्त्ते जीवितो वा-
लः पूर्ववत् यदि गच्छति मातुः शुद्धिर्दशाहेन स-

ह्यु: शौचकाण्डगोविन्दातिरुपयुक्तैर्वाक्योक्तस्मृति
कृत्येदभ्यादेनुपंचतेयदि गच्छतिमान्: प्राश्चितं
शौचमुपस्थपयितास्मृतिरिति ननु स्वयं: शौच
मिताक्षरादिभिर्विहितद्रव्यात्प्रमाणमिति चेन्न द्र
व्यशौचस्य शुद्धिविवेकरत्नाकरादिकर्तृप्राचीना
चार्यैरनभिमततत्त्वेन स्वयं शौचस्यानैस्वीकृतत्वात्
द्रव्यशौचमप्रमाणमिति निष्कर्षः मिताक्षरादिकं
प्रमाणं शुद्धिविवेकादिकमप्रमाणमिति त्वं वि
निगमनाभावाच्च ननु मिताक्षरादिग्रन्थस्यापि वि
स्तरत्वेन शुद्धिविवेकादिग्रन्थापेक्षया मिता
क्षरादीनामेव प्रामाण्यमिति चेन्न शुद्धिविवेका
दिविदेशस्थापि नमान्यमभावविषयकस्य तु मिता
क्षरादिकर्तृस्वीकृतत्वात्ता हि नमान्यत्वेनप्रतिपा
दितद्रव्यशौचस्य द्रव्यादिभिन्नपदितत्वात्
नातिविस्तरत्वं प्रमाणत्वे प्रयोजकमिति भावः मि
ताक्षरा मूलयाज्ञवल्क्यस्मृतौ एतादृश विषयानिरू
पणाभावेन टीकाकारकृतकल्पनाया अप्रामाण्य।
मिति भावः किंच मिताक्षरादिकर्तृणां मुनित्वाभिला
भावेन तेषां वचनानुलंघने प्रायश्चित्तेनाल्पस्या
कं स्वतन्त्रेच्छया मनोनिर्णीयोगपर्यनुयोगानर्हत्वमि
ति नियमात् मिताक्षरादिकर्तृणां स्थापनाद्यपेक्ष
या नव्यत्वेनाप्रमादादिवत्तेऽन्नत्वाच्च तेषां वचनानु
लंघने प्रायश्चित्तं नास्तीति भावः किंच निर्णयसिं
धुमिताक्षरादिग्रन्थानामेव प्रामाण्यं ननु शुद्धिवि
वेकादीनामिति यदि भवद्भिः स्वीक्रियते चेत्तदा भ
वतां मते मानुलकन्यायाः साक विवादः स्यात् मातु
लकन्याविवादस्तु निर्णयसिंधुकारस्वीकृतएवा
परं च रत्नाकरे स्वकीयस्वजातीयपक्षे दूषणं सर्वेषां क
निष्ठानामेकत्र विधेयं स्यात् इति पादितं च मिताक्षर
या मिति भावः ननु विवादसुंदनयोर्मिताक्षरा यद्वाद
प्रमाणमिति चेन्न तत्रतिपादकग्रन्थानामप्रामा
ण्यापत्तेरिति खण्डनस्य प्रयमतिरूपपरप्रामाण्यवत्
पः कर्तुमिच्छति दुर्मेधः सोऽपनेन तस्य चेष्टितं ति
कात्यायनवचनदोषश्रवणाच्च ननु मिताक्षरानि

इत्याचार्य - ; काकारामशर्म्मणा संशोधिता
॥नीयस्य॥

दस्तावत्स्वंतर बालमरणोत्तक।
पातक निर्णय व्यवस्थापत्रमिदम्

अपरंच मदनरत्ने राजमार्तंडः विवाहे
सर्वमांगल्ये यात्रायां ग्रहगोचरे जन्म
राशेः प्रधानत्वं नामराशिं न चिंतयेत्
सर्वेषां गुरुचंद्रार्क बलं श्रेष्ठं व्रतादिषु
मौंजीबंधे विवाहे च प्रतिष्ठायां विशेषतः
देशे ग्रामे गृहे युद्धे सेवायां व्यवहारके नाम
राशेः प्रधानत्वं जन्मराशिं न तः परमि
ति वाक्येभ्यः प्रतिष्ठादिषु जन्मराशेः प्रधा
नत्वं नतु नामराशेर्विप्रो व्यवस्था पत्रम
म पार्श्वे र्विति समागत्य मवद्भिर्दत्तीनीय
मिति संदिग्धमिदं तीर्दत्ता नीय ...
ए लिपीकृतमिदं मुहरमम ॥

پنڈت کاکارام مصنف کتاب ہذا

در مطبع وہیر ہند امرتسر باہتمام شیخ کریم بخش مالک مطبع کے چھپی

दवीरहिंदयन्त्रालयमेंयहव्यवस्थाछपी अमृ
तसर मालकयंत्रालय करीमबख्श॥ सं॰१९५[illegible]

दशाहाभ्यन्तरे बालमरणे नालच्छेदनात्प्राग्मरणे॥
वा नालच्छेदनानन्तरं बालमरणे वा सूतकं पूर्ण॥
कं वाक्ये नवेति विप्रतिपत्तौ सूत्रके विष्णुदत्तेन
कं नास्ति सूतकं पूर्णमेवास्ति तत्र प्रमाणं बृहन्म
नुवचनं दशाहाभ्यन्तरे बाले प्रमीते तस्य बान्धवैः
शावाशौचं नकर्तव्यं सूत्याशौचं विधीयते इति
ष्टौत न वचनमपि प्रमाणमस्ति यथा जातमृते मृ
तजाते बान्धवानां दशाहमिति ग्रन्थके विशिष्टलक्ष
णं वदन्ति मातुः सूतकं पूर्णं पित्रादीनां त्रिरात्रकं
सूतकमिति तत्र प्रमाणं बृहन्मनुवचनं यथा जो
वज्जातो यदि मृतो मृते सूतक एव तु सूतकं सकलं॥
मातुः पित्रादीनां त्रिरात्रकमिति तत्र सम्यक्तुमित्या
ति तेषां वाक्यानां व्याख्यानमिदं बालानां प्रथमे यथा दशा
हाभ्यन्तरे बालमरणे बांधवानां पानके नास्ति सूत्या
शौचं मातुरेव नान्येषां सपिंडानां सूतकं सकलं॥
मातुरित्यत्र बृहन्मनुवचनस्य मत्कृतार्थे प्रमाण
त्वात् त्रिरात्रकं तु पठेच्छाचारणस्य बाधित्वस्य बि
कपितेव तुल्यपित्रादिपरं तत्र देशाचारवत्पि
त्रादिपरमितिभावः रुद्रधरेणाप्येवमेवोक्तं शु
द्धिविवेकपाठो यथा यदपि त्रिरात्रमाशौचं तदारी
तेनोक्तं जातमृते मृतजाते वा कुलस्य त्रिरात्रमि
ति तदपि पठेच्छाचाराणामिति विषयमेव एवमेव
रत्नाकरः जातमृतमृतिजन्मानन्तरमाद्य वदिनका
लमृतत्वार्थं तदूर्ध्वं जातमरणे सर्वेषामेव स
पिंडानां त्र्यहः शौचमिति रुद्रधररत्नाकरशुद्धिमि
मतत्वादेव समासित्र्यहः शौचमेव प्रमाणमिति।
भावः किंच बृहन्मनुवचनयोः परस्परं विरुद्धत्वा
त् कस्य प्रामाण्यं कस्याप्रामाण्यमित्यत्र विनिगम
नाविरहात् भवेन्मातुः पूर्णसूतकस्याविरुद्धत्वा
दिरेव स्यात् ननु द्वयोरेव प्रमाणत्वान्मम मतस्य
पूर्णसूतकस्यैवसिद्धिः तथा नैवम मनुवचनयोः पर।

स्यं भिन्नविषयकत्वान्न तु पूर्णसूतकस्य निवृ
त्तिरिति भावः ननु वृद्धमनूदाहृतवचनाभ्यां पूर्ण
सूतकमिति चेन्नत्र मया पृच्छ्यते नालच्छेदनात् सू
तकप्राप्तिर्जन्मकालात् सूतकप्राप्तिर्वा नाद्यः पक्षः
संभवति यावन्न छिद्यते नालं तावन्नाप्नोति सूत
कं छिन्ने नाले ततः पश्चात् सूतकं तु विधीयत इति
जैमिनिवचनविरोधात् आद्यपक्षे विचारस्त्वि
यं कर्त्तव्यो नालच्छेदनात् प्राक् सूतकोत्पत्ति
रेव नास्ति यावन्न छिद्यते नालमिति वचनात् दानकर्म
पि नास्ति गर्भे यदि विपत्तिः स्याद्दशाहं सूतकं
भवेत् जीवज्जातो यदि प्रेयात् सद्य एव विशुध्यति
इति पारस्करवचनात् नालच्छेदनान्तरमरणे
सूतकपातकयोर्योगे पातकस्य बलवत्त्वात्
सूतकाभावः तत्र प्रमाणं सूतके मृतकं चेत्स्यात् सू
तकेऽप्यथ सूतके तत्राधिकृत्य सूतकं शौचं कुर्या
न्नैः सूतकमित्यङ्गिरोवचनं यद्धिप्रमन्ते पितृश्राद्धेन
शुध्यते सूतिने सूतिः शावशौचं धनी इति कौशिकोऽपि
मरणोत्पत्तियोगे तु गरीयो मरणं भवेदिति पातकेन तु
सद्यः शौचं न तत्र प्रमाणं बालस्त्वन्तर्दशाहे तु पञ्च|
त्वं यदि गच्छति सद्य एव विशुद्धिः स्यात् नाशौचं नैव
सूतकमित्यत्रिवाक्यं ननु दशाहमध्ये बालमर
णे मातुरपि भवन्तु सद्यःशौचं स्यादिति चेन्न मा
तुः सूतकस्य पातकापेक्षया बलीयस्त्वात् तत्र प्रमा|
णं सूतकाद्द्विगुणं शावं शावाद्द्विगुणमार्त्तवं मा
र्त्तवाद्द्विगुणा सूतिस्ततोऽपि शववाहक इत्यत्रि
वाक्यं कात्यायनोऽपि गर्भनिवृत्ते दशाहेन तु पञ्चत्वं|
यदि गच्छति मातुः शुद्धिर्दशाहेन सद्यःशौचं तु
गोत्रिणामिति दाक्षीतोऽपि सद्यःशौचं मृते जाते
कुले जाते मृतेऽपि वा आशावस्यकं जनन्यस्तु पूर्णाशौ
चं तदा स्मृतं वृद्धस्त्वचेतनापि मनुः नैजीवितो बा|
लः पञ्चत्वं यदि गच्छति मातुः शुद्धिर्दशाहेन स

द्युः शौचकाण्डगोविन्दानन्दप्रणीतग्रन्थे व्याख्यातत्वादिति
रत्नैदप्राग्देनुपंचनेयदि गच्छति सानुः प्रास्वविकं।
शौचमप्यपत्यपि तामुविदितनु सद्यःशौच
मिताक्षरादिभिर्विहितत्वादप्रमाणमिति चेन्न पू
र्णशौचस्य शुद्धिविवेकरत्नाकरादिकर्तृप्राचीना
चार्यैरनभिमतत्वेन सद्यःशौचस्यापि तैरस्वीकृतत्वात्
पूर्णशौचमप्रमाणमिति निष्कर्षः। मिताक्षरादिकं
प्रमाणं शुद्धिविवेकादिकमप्रमाणमित्यत्रावि
निगमनाभावाच्च ननु मिताक्षरादिग्रंथस्यापि वि
स्तरत्वेन शुद्धिविवेकादिग्रंथस्याविस्तरत्वान्मिता
क्षरादीनामेव प्रामाण्यमिति चेन्न शुद्धिविवेका
देर्विदेशस्थापि नमाननमारणविषयकस्थले मिता
क्षरादिकर्तृस्वीकृतत्वाभावात् नमाप्येतिश्रुतिपा
दितदग्राह्यशौचस्य ह्रस्वादिनिरूपणादिनत्वात्
नातिविस्तरत्वं प्रमाणत्वे प्रयोजकमिति भावः। मि
ताक्षरामूलपाठवल्लोकस्थितौ एतादृशविषयनिरू
पणाभावेन टीकाकारकृतकल्पनायाः प्रामाण्य
मिति भावः। किंच मिताक्षरादिकर्तॄणां मुनित्वविरहा
भावेन तेषां वचनानुलंघने प्रायश्चित्तेनाभावस्मा
कं स्वतंत्रेच्छस्य मुनेर्नियोगपर्यनुयोगानर्हत्वमि
ति नियमात् मिताक्षरादिकर्तॄणां कात्यायनाद्यपेक्ष
यानुच्चत्वेमाननादादिवत्संदिग्धत्वाच्च तेषां वचनानु
लंघने प्रायश्चित्तेनाशंकीति भावः। किंच निर्णयसि
न्धुमिताक्षरादिग्रंथानामेव प्रामाण्यं न तु शुद्धिवि
वेकादीनामिति यदि भवद्भिः स्वीक्रियते चेत्तदा भ
वतां मते मातुलकन्यायास्ताकं विवादः स्यात् मातु
लकन्याविवादस्तु निर्णयसिंधुकारस्वीकृत एवा
पंच बलगर्हितकौपनजातीयस्थ द्रुमस्ते सर्वे पांक
निष्ठानामंइनेविधेयस्यात्यन्तिपादिते च मिताक्षर
यामिति भावः ननु विवादमुंडनयोर्मिताक्षरीयत्वेन द
प्रामाण्यमिति चेन्न नत्वनिपादकग्रंथानामप्रामा
ण्यापत्तेरिति स्वप्रास्वाम्यमतस्यपरप्रामाण्यानु
पः कर्तृसिद्धत्वादुर्मेधः सोढंनत्वस्यवेदितमिति
कात्यायनवचनदोषस्रवणाच्च ननु मिताक्षरानि

कृत्यपूर्णेशौचंसपिंडानामितिचेन्नोधःसपी
नवाक्यस्यपपेक्षाचरणेसपिंडविषयत्वात्।
नहितीयःबाधबैरिलितन्तीयंतस्यविधीयते
इतिक्रियापदेनसाकंसंबंधाभावात्मातुरेव॥
पूर्णेशौचंनतुसपिंडानांस्तुतेकेसकलंमातु
रितिभवत्पदन्साधकवाक्येलिखितत्वादिति
भावः।ननुतीयःसपिंडानांपपेक्षाचरण
वतांत्रिरात्रविधानात्प्रतिपादितेचसुद्धि
विवेकरत्नाकरयोःस्फुटनयेतिभावः।किं
चवस्तुतस्तुजातमृतइतिसाहितवाक्यस्य
जातमृतेकुलस्यसद्यःइतिविसवाक्याविरु
द्धत्वात्पपेक्षाचरणविषयत्वंस्यावाशौचंन
कर्तव्यमितिवाक्यस्यनश्रेतंनैवस्तुतकमि
त्यत्रिवाक्येनसाकंविरुद्धत्वात्केवलमातृ
विषयकत्वंस्तुतकंसकलंमातुरितिमनु
८० वचनस्यसद्यःशौचंगोत्रिणामितिकात्याय
नवाक्येनसाकंविरुद्धत्वात्पपेक्षाचरण
न विषयकत्वमित्यलमतिविस्तरेणसोनूरं
नुपेक्षालयेमुद्रितंकारयित्वाममपार्श्व-
प्रेषणीयंभवद्भिर्विनायंत्रालयेमुद्रितंन
प्रेषणीयंदेशांतरस्यविद्वज्जनकरकंजे।
सुव्यवस्थापत्रप्रेषणस्यास्त्रकरत्वादिति॥

कालमहके व्यवस्थापत्र	यथाभागवधूरु:यथा
औरभी छपनेजातिनकेना	भागदिपणीकेकांवि
म व्यवस्थानिघवार्तिपोज	डुक्कैरडनव्यवस्था
संडुन मूर्तिपूजनप्रतिपाद	प्रतिष्ठामात्रेजन्मरा
क वेदमंत्रव्याख्या शुद्धगा	शिप्रधानत्वव्यवस्था
दु समयव्यवस्था सं.१९४३	लिखितंदुर्गीचंदनाम्ना